№ 7. փետրվարի 22. — 1873 — փետրվարի 22. № 7

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ ԳԻՆԸ.

Տարեկան գինն է 5 ռուբլի (փոստի ծախսով)։ Ծառաքաղաքացի բաժանորդները պիտի գիմեն այս հասցեով. Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Армянской Газеты „Мшакъ".

Թիֆլիսում կարելի է ստորագրվել խմբագրատան մէջ (Արծրունու տան ը պ. Տատուրեանցի խանութում։

ՄՇԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ.

Մանուար յայտարարութիւն տպել տալը պիտի վճարէ 10 հասարակ տառի համար 1 կոպէկ արծաթ։ Յայտարարութիւններ տպվումեն հայերէն, ռուսերէն, վրացերէն, ֆրանսիարէն, գերմաներէն և թուրքերէն։

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առևտրական դատարանի մասին.— Ներքին տեսութիւն. Առևտրական դատարան. Նամակ Շուշուց. Նամակ Ախալքալաքից. Նամակ Եկատերինօդարից. Ներքին լուրեր.— Արտաքին տեսութիւն. Գերմանիայի այժմեան դրութիւնը. Պարսկաստան. Էս էլ քեզ կրիտիկա (պատասխան). Արտաքին լուրեր.—Խառն լուրեր.—Առևտրական.— Յայտարարութիւններ.

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Յիշելով „Մշակի" 4-որդ համարում մի և նոյն վերնագրով տպված առաջնորդող յօդվածը, դարձնում ենք այս անգամ ընթերցողի ուշադրութիւնը այս համարի Ներքին տեսութեան մէջ տպված պ. Գ. Մենրաբեանցի յօդվածի վրա։ Այդ տեսակ յօդվածները մեզ համար թանգագին են, որովհետև ապացոյց են, որ երևոյթի հետ միայն գործնական կերպով ծանօթ մի անձն դարձեալ իր յայտնած խորհրդութիւններով հաստատում է մեր տեսական հայեացքները գործի էութեան վրա։

Մենք չենք կարող չը համաձայնել յօդվածագրի խօսքերի հետ, որ մեր առևտրական դասը, համեմատելով նոյն դասի հետ Եւրոպայում, դեռ ևս անչափ տգէտ ու անզարգացած է։ Նա ոչ թէ միայն մտաւորապէս անզարգացած է, բայց և մեր առևտուրը համեմատելով եւրոպական ընդարձակ և բարձր նշանակութիւն ունեցող առևտրի հետ,—չնչին է և աւելի նմանում է մանրավաճառութեան...

Բայց այդ չէ նշանակում որ՝ նոյն իսկ այդ պատճառով մենք պիտի աշխատենք, ենթարկելով նրան ընդհանուր քաղաքական դատարաններին, աւելի էլ սեղմել և արգելք դնել նորա ազատ և ընդարձակ զարգացմանը։

Իսկ մեր բերած փաստերը պարզ հաստատումեն մեր այդ խօսքերը և մենք դեռ ևս յոյս չենք կտրել կրկին և կրկին անթիւ խորհրդութիւններ առաջարկել մեր ընդհանուր յայտնած դրութիւնները գործնական կեանքից առնված երևոյթներով հաստատելու։

Բաւական է վաճառականութեան պատմութեան վրա նայելու *) որ համոզվենք, թէ որքան զարգանում էր և ընդարձակվում էր մի երկրի առևտուրը, այնքան աւելի բազդրեալ էին դառնում առևտրական յարաբերութիւնները, այնքան ուրեմն արգելք էին լինում անթիւ ձանձրացնող և սեղմող կանոնները, այնքան պահանջմունք էր զգացվում բաժանել առևտրական օրէնսդրութիւնը ընդհանուր օրէնսդրութիւնից։ Արդէն XVI դարի, Ֆրանսիայի Հէնրի IV-ի ֆինանսների մինիստրը Մաքսիմիլեան դը Բէթիւն, դուքս դը Սիւլլի անվանված, հասկացել էր որքան վնասակար և արգելարիթ է լինում ժողովրդի տնտեսական կեանքի կանօնաւոր զարգացման համար՝ դանդաղ և ձանձրացուցիչ օրէնսդրութիւնը։ *)

Այդ է պատճառ, որ մի երկրի տնտեսական զարգացման ժամանակ, երբ սկսում է ընդարձակվել երկրի առևտուրը և նրա յարաբերութիւնները աւելի բազդրեալ են դառնում,—հարկաւորութիւն է զգացվում մշակել և մտցնել մի առանձին առևտրական օրէնսդրութիւն, և առևտրական դատարանները ձանձրացնող ընդհանուր դատարանների օրինական կանօններից բաժանել։

Սա բոլոր երկիրների համար հասարակ երևոյթ էր և առևտրական դատարանի հիմնելու խորհրդութիւնը ամեն երկրի մէջ զուգնթաց էր գնում ազգի առևտրականութեան զարգացման խորհրդութեան հետ։

Միայն այդ գաղափարի իրագործումը, նայելով երկրի կազմակերպութեան և յատկութիւններին, տարբեր է եղել այս կամ այն երկրի մէջ։

Առևտրական օրէնսդրութեան տեսական էութեան անհրաժեշտութիւնը և նրա գործնական կերպով ընդհանուր քաղաքական դատարաններից բաժանվելը առևտրական դատարանների միջոցով, ամեն տեղ մի և նոյն էր, բայց գաղափարի գործնական իրագործման ձևը տարբեր էր։

Մէկ տեղ առևտրական դատարանների դատաւորները միայն վաճառականներն են, ուրիշ տեղ միայն իրաւաբանները, որք ծանօթ են առևտրական իրաւունքի հետ, մէկ էլ երկրում առևտրական դատարանը կազմվում է թէ առևտրական մարդիկներից թէ իրաւաբաններից։

Այժմ հարցը հետևեալ կերպով է դրվում՝ ինչ ձև աւելի ձեռնտու, օգտաւէտ և անհրաժեշտ է մեր երկրի մէջ հիմնվող առևտրական դատարանի համար։

Մենք չենք կամենում նախագուշակել յիշեալ հիմնարկութեան կազմակերպութեան ձևը, չենք կարող տեսական կերպով կատարելապէս հաստատել այն, որ պիտի ցոյց տայ գործնական փորձը, բայց թող ներվի մեզ կարծել, որ ըստ սկզբին, ճանաչելով մեզ համար առևտրական դատարանի անհրաժեշտութիւնը, աչքի առաջն ունենալով մի կողմից՝ մեր իրաւաբանների թէ տեղային առևտրական պայմանների, թէ տեսական ճշմարտութիւնների անտեղեակ լինելը, իսկ միւս կողմից՝ մեր վաճառականների առհասարակ դատաստանական պրակտիկայի մասին տգիտութիւնը,—թող ներվի մեզ կարծել, որ նրանք կարող են առևտրական դատարանի կանօնաւոր և յարմար գործունէութեան մէջ միմեանց լրացնել՝ առաջինները իրանց իրաւաբանական ընդհանուր հմտութիւններով, վերջինները վաճառականութեան վերաբերեալ գործնական պահանջների և նրա պայմանների մօտիկ ծանօթութեամբ։

Զը պիտի մոռանանք մի բան՝ այն է որ եթէ Ֆրանսիայում այդքան աջողվում են առևտրական դատարանները միայն առևտրական մարդիկներից կազմված, այդ այն պատճառով է, որ նրանց կազմող վաճառական—դատաւորները, մի և նոյն ժամանակ կատարելապէս տեղեակ են երկրի առևտրական օրէնսդրութեան (կօդ դը կօմմէրս) հետ։

Եթէ առևտրական դատարանի մասին խնդիրը փոքր 'ի շատէ իրագործելու վրա լինի,— մենք խոստանում ենք դարձեալ յայտնել մեր կարծիքը այդ առարկայի մասին, նայելով թէ ինչ ձև կը ստանայ յիշեալ հիմնարկութիւնը։

---

*) Տես. գերմանական „Theorie des Handels,"—K. Gellert, Katte, G. Vollmer, Lüders գրքի պատմական մասը: (Leipzig. 1869).

*) Տես. Mémoires du duc de Sully „Economies royales" անունով գիրքը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մենք ստացանք հետևեալ յօդվածը առևտրական դատարանի մասին, որ և առաջարկում ենք մեր ընթերցողներին.

„Մշակի" 4-որդ համարում կարդալով ձեր առաջնորդող յօդվածը առևտրական դատարանի մասին, ինձ վերա մեծ տպաւորութիւն ունեցաւ ձեր այն յայտնած խորհրդութիւնը, որ Եւրոպայում առևտրական պրօցէսների աւիթները աւելի բազմաթիւ են, քան թէ քաղաքական ընդհանուր պրօցէսները։

Ես ինքս ինձ հետևեալ հարց առաջարկեցի՝ արդեօք որքան հարկաւոր են մեզ համար այդ տեսակ դատարանները, աչքի առաջն ունենալով մեր Թիֆլիսի առևտրական դասի կրթութեան աստիճանը, և համեմատելով նրան եւրոպական առևտրական դասի կրթութեան աստիճանի հետ, որտեղ հազիւ կը գտնվի կարդալ գրել չիմացող և քիչ շատ գիտութեան անծանօթ մարդ։

Իսկ մեզ մօտ շատ քիչ կը գտնէք առևտրական դասի մէջ մայրենի լեզվով կանօնաւոր գրել և կարդալ իմացող մարդ, ուր մնաց որ նորա ծանօթ լինէին կատարելապէս ռուսաց լեզուին...

Մեր վաճառականների մեծ մասին կանօնաւոր հաշուապահութիւն (բուխգալտէրիա) սացած բանը ծանօթ չէ։ Նրանք մեծ մասամբ իրանց հաշուէ-մատեանները մի այնպիսի անճոռնի վրացերէն լեզվով են պահում և այնպէս անկանօն, որ ոչ թէ միայն այժմեան ընդհանուր քաղաքական դատարանները, բայց և իրանց ընկերակից աւելի գիտուն վաճառականներն էլ (որք „միջի մարդ" անունով ընտրվում են որ և է ընկերական հաշուի վճարանութեան մէջ) հազիւ են կարողանում նրանց ուղղել։

Նայեցէք խեղճ վաճառականների վերա, և դուք շատերի մօտ ոչ թէ վրացերէն կամ հայերէն հաշիւ չէք գտնելու, այլ անգամ մի կտոր գրելու թուղթ կամ մատիտ դըժուարութեամբ կը գտնէք,—որովհետև նա ոչ գրել ոչ կարդալ գիտէ։

Ես չեմ յիշում այստեղ արվեստաւորների դասը, որովհետև նոքա ունեն արվեստական վարչութիւն և կառավարիչներին, այլ միայն խօսում եմ տգէտ վաճառականների հին պապական հաշուապահութեան վրա 1)։

Բացի յիշված դժուարութիւններից, կան և աւելի մեծ դժուարութիւնները։ Ամենայն վաճառական երբ մի դատաստանական վէճ է ունենում, բաւական հմուտ չը լինելով ռուսերէն լեզուին, վարձում է մի փաստաբան (ադվօկատ)։ Իսկ մեր փաստաբանները, դուցէ լաւ իրաւաբաններն էլ լինէին, բոլորովին տեղեակ չեն առևտրական գործերին։ Պատահում է և այն, որ խեղճ վաճառականը ընկնումէ այնպիսի ինքնակոչ փաստաբանի ձեռքը, որ խաբեբայութեամբ կողոպտում է իր կլիէնտին (գործատէրին), անկատար թողնում է գործը իսկ վաճառականին յուսահատված և մի քանի հարիւր կամ հազար ռուբլիով վնասված։

Բաւականանում եմ, առ ժամանակ, այս կարճ տեղեկութիւնները ձեզ տալով, և հարկաւոր ժամանակին խոստանում եմ աւելի մանրամասն և ընդարձակ տեղեկութիւն տալ մեր առևտրական դասի դրութեան վրա, և իմ կարծիքս յայտնել առևտրական դատարանի հարկաւորութեան մասին։

Գ. Մենրաբեանց.

---

1) Իսկ արվեստաւորներից բաւական կը լինէր յիշել այստեղ ամեն թիֆլիսցուն յայտնի ջրաբերի (թուլուխչու) հաշուապահութեան ձևը, որ մի փայտի կտորի վերա դանակով այնքան խազ է քաշում, որքան անգամ ջուր է բերել այն տանը, որտեղ և պահվում է փայտի կտորը, կամ պատի մէջ ծակելով նշան է դնում, որով և պահանջում է փող տանտէրից. կամ թխողներին (հաց-փռընչիք), որք իրանց մուխից սևացած պատի վերա զանազան նշաններ են դնում կաւիճով.

Գ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

«Մշակ» լրագիրը մի տարուայ միջոցում իւր ընթերցողներին գործքով ցոյց տուեց իրա ազգօգուտ ընթացքը. Մեզ այստեղ հարկաւոր չէ նրա գլխին գովեստներ կարդալ, պատճառն որ այժմ ներբողները արժէք չունեին և ամէն փոքր ի շատէ հասկացողը իմանում է սուրբ գրքի այն փոքր խօսքը թէ «գործք քո դքեզ օրհնեն». Ուրեմն թէ այժմ և թէ ապագայում «Մշակի» գործքը թող կամ պարսաւէ կամ գովարանէ նրան. Մենք, այդ մասին ուրիշների գլխին քարոզ կարդալ չուզելով՝ լռում ենք, բայց չենք էլ կամենում դէպի նա ունեցած կատարեալ համակրութիւններս ծածկել. Միայն մեր կամքը այդ բանի վրա խօսել չէ, մենք իբրև Շուշեցի կամենում ենք Շուշվայ վրա մի քանի խօսք ասել. Թէև նրա վրա զանազան ժամանակներ շատերը խօսեցան, վնաս չունի, թող մէկն էլ մենք լինենք. Միայն թէ, էս վերջին երկու տարուայ մէջ մի քանի Շուշեցիների ստորագրութիւններով Շուշվայ վրա խօսող յօդվածները շատ էքստրէննի էլան, բայց մեր և այդ էքստրէննի յօդվածների զանազանութիւնը շատ կլինի, որովհետև նոցա ստորագրողները էլած են անգամ, տիրացու, քահանայ, հոգաբարձու և վերջապէս դեռ նոր առեղծվելու Գէորգ Պարտիզպանեան.

Մեր այս խօսքերով յիշեալ պաշտօնների մէջ գտնուածներից առաւել ամենաազնիւները գուցէ շատ թէ քիչ կվիրաւորուին, սակայն մենք խընդրում ենք նրանց, որ փոքր մտածեն և կտեսնեն որ

ուղիղ ենք ասում, կանենն, որ փոքր պաշտօնեաները քիչ բացառութեամբ դէպի իրենց մեծաւորները ինչ որ ասում են, անում են և գրում են, բոլորը լիքն է կեղծաւորութիւններով, շողոքորթութիւններով և հազար տեսակ կոմեդիական գրացներով։

Մեր կարծիքով ընթերցողը արդէն գուշակեց, որ մեր միտքն է Հօգնոր դպրոցի վրա միայն մի խօսք ասել. Շուշվա վերջին սաղը *) խաւարելուց, այսինքն մեծապատիւ Շանշեանի գնալուց յետոյ, չատ վարժապետներ, անդամներ, հոգաբարձուք, քահանայք, ժամկոչներ, և ամենատեսակ դատարկ խօսքերով մարդոյ գլուխ ցաւեցնող ու այրուբէնից զուրկ մնացած անձինք՝ ճշմարտութեան այնքան կատարելագոյն աստիճանը հասան, որ այդ սաղի հետ Շուշվա դպրոցի երբեմն ունեցած երջանիկ ժամանակն էլ պախարակեցին։

«Մեղու» սրանք ամէննն էլ գիտէ. Նա հէնց իր չապիկը փոխելուց փոքր առաջ Շուշվա վրա քարոզում էր «այս դարի մէջ Ջամուրճեանի ուղղութեամբ դաստիարակութիւն չի լինիլ. Շուշվա վարժապետները մութ տեղ են սիրում, որ մարդկանց աչքին չերեւան. Հոգաբարձութիւնը իր պաշտօնը չի ճանաչում. Տիգրան Թագաւորը Հայ քրիստոնեայ է (Շանթարձակեանի յօդուած). Ջամչեան և Ալլանեթեան քերականութիւնները չատ թանկ են վաճառվում այնտեղ, մի խօսքով դպրոցը ոտից մինչև գլուխ անկարգութեան մէջ է»։ Այս և սրա նման մաքերից չատերը, նա ոչ թէ ուրիշների բերանով էր քարոզում, այլ մեծ մասամբ ինքը իր կողմիցն էր յայտնում. Բայց դու ընթերցող միտքդ բեր, եթէ Արարատ կարդում ես, տես Շուշուց նրա գլխին ինչ կայծակներ ու չանթեր թափեցին որոնցից մենք ցանկանում ենք մի քանիսը առաջ բերել այստեղ. այն յօդվածները խօսում էին «Մեղուի» վրա, թէ նա բերանը մեղր առնող և ազան մէջ թոյն ունեցող մեղուներու է նմանվում. գրպարտութեան խնձորները ցաւակցական խրատներով է ոսկեզօծում, զանազան դիմակ երեսն առնելով ստութիւնը ճշմարտութիւն է հրատարակում, մնափ ազայամաութիւն է անում. Նրա լրագիրը ստութեանց և գրպարտութեանց հանգիստարան է. ինքը դպրոցին առանձին նպատակաւ սխերիմ թչնամի է և ազգին մէջ այսօր Արշակաւան է հանդիսանում և այլն»։ «Մեղուն» ինչպէս ասացինք, չապիկը փոխեց, բայց Շուշվայ ուսումնարանը անփոփոխ մնաց. Լաւ թէ վատ, ինչ որ անցեալ տարի էր, էսօր էլ մի և նոյնն է. Սակայն մի նոր զարմանալի երևոյթք ես,—«Մեղուն» իր չապիկի հետ միտքն էլ է փոխել. Երեկ իր բերանով վատ քարոզածը այսօր լաւ է հրատարակում. Այս նրա բարձրագոյն բարոյականին հարկաւոր է տալ. Նա եթէ բաղդի բերմամբ Տիբեթումը ծնուած լինէր, անկասկած դալայլամայ կընտրուէր. Բայց իրէկ ինձ հետ խօսող պարոնին մէկը ասում էր, թէ Մեղուն հաշտուած չի լինիլ իր վրա չանթ թափողների հետ, թէ նա անպատճառ «Մշակին» կծելու համար տպած կլնի (ըստ խնդրանաց իր բարեկամաց) իր լրագրի 40 համարում վարագուրեալ Գէորգ Պարտիզպանեանցի նամակը իր ծանօթութիւններով. Սակայն թէ այսպէս և թէ այնպէս մենք նրանից դոհ ենք, ըստ որում եթէ նա այլապէս վարուէր մեր Շուշվա մասին, դեռ չատ կուչանար այժմ մեր նպատակը այս է, որ ընթերցաւէր ազգային հասկանալին իսկապէս, այս վերջին երկու տարուա մէջ, Շուշվա ուսումնարանի մասին հրատարակուած նամակների մէջ եղած տարաձայնութեանց և հակաճառութեանց հակասութիւնները։

Մենք կրկնում ենք, որ մեր նպատակն է մասնաւորապէս ցոյց տալ մեր համազգիներին ուսումնարանի լաւ թէ վատ դրութիւնը. ուստի հրաւիրում ենք խաւարի մէջ թաղնուած ուսուցիչներից մէկին այսինքն պ. Պարտիզպանեանցին, հանդէս դուրս գալ. Ճշմարտախօսին հարկաւոր չէ Եգիպտական քրմերի նման վարագուրի տակ ծածկուել. ինչ կնչանակէ, նիւթի հեղինակը լինի Պ. . . եանը, իսկ ստորագրութեամբ անուն վաստակողները լինին հոգաբարձուք, անդամք, տիրացուք, ժամկոչի տղերք և վերջապէս դեռ նոր ստեղծվելու Գէորգ Պարտիզպանեանցը. Սա արդարութիւն չի. Կարելի է չատերին այս ճշմարտութիւնը անհաւատալի երեւի, բայց մենք էգիպիտ պարոններին մի չատ հեշտ ճանապարհ ցոյց կըտանք. Թող այդ կասկածող պարոնները նախ և առաջ աշխատեն 1870 թուի Արարատին մէջ գտնել պ. Պ. . . եանի յօդվածը, յետոյ միւս յօդվածները համեմատեն խոհէմ կերպով նորա հետ, եթէ չգտնեն որ բոլորն մի գրչից է դուրս եկել, չտեսնեն մի և նոյն խօսքերը ամէն տեղ կրկնուած, մի և նոյն ձեւերը, ոճերը, դարձուածները բացի մի քանի զօռով եղած փոփոխութիւններից, մենք մեր խօսքը յետ կառնենք։

Երկրորդ անգամ հրաւիրում ենք պ. Պարտիզպանեանցին հանդէս դուրս գալ, լոյս աշխարհ մըտնել և պատռել իր վրա դցած ծածկոյթը. Մենք չատ ունինք նիւթեր, ուսումնարանից, Հոգաբարձութիւնից և նորա գործունէութիւնից պ. Շանշեանից յետոյ, 35-ից մինչև 40 վարժապետ փոխվելուց յետոյ և այլն. Եթէ պ. Պարտիզպանեանը մեր առածը կարողանայ փաստերով հերքել և ցոյց տալ հետևաբար որ 280 աշակերտ ունեցող մի ուսումնարան լաւ դրութեան մէջ է, մենք պատրաստ ենք մեր խօսքն յետ առնել. Բայց եթէ այսպէս չլինի, ուսուցիչները յատուկ եղած սահմանից թող չդուրս գան. ժամկոչի տղէն իր տիրացութիւնը թող չարունակէ, Հոգաբարձութիւնը իր եռանդը թող բազմապատկէ, պ. Գէորգ Պարտիզպանեանը թող նոր ստեղծուի. իսկ «Մեղուն» նոր տարուա սկզբից, եթէ կամենում է, իր սերտուկն էլ թող փոխէ, ժամանակը ամէն բան կպարզէ . . .

Անտօն Մէլիք-Դաղայեանց

*) Այստ խօսքը ընթերցողը եթէ չափազանցութիւն համարէ, խնդրում ենք, թող վեր առնէ 1871 թուականի Արարատայ մայիսի ամսատետրը և կգտնէ այնտեղ Սիմէօն քահանայ Տէր Խարաքլեանցի ստորագրութեամբ մի յօդված, որտեղ Շուշվայ այժմեան վարժապետներից մէկին կենսատու ապեն կոչում։

Ա. Մ. Դ.

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

Այս օրերումս Ախալքալաքում մի Հայ լուսաւորչական պանդուխտ երիտասարդ, կամենալով ամուսնանալ մի լուսաւորչական Հայ օրիորդի հետ, Ախալցխայ Հօգեոր կառավարութիւնից թոյլտուութեան թուղթը ձեռքին դիմում է տեղւոյս գործակատար բարձրապատիւ Գ. . . եանցին պսակել նորան, Տէր գործակատարը պսակելու համար պահանջում է նորանից յիսուն (50) րուբ. արծ. Երիտասարդը խնդրում է, աղաչում է, իր աղքատութիւնից 10 րուբլի եա տալիս է, բայց խընդիրքը մնում է անկատար.

Երիտասարդը ստիպվում է դիմել գարձեալ Ախըլցխայ Հ. կառավարութեան. կառավարութիւնը երիտասարդին միամտեցնում է, որ գործակատարին յայտնած է, որ նա ձեզ պսակելով, ոչինչ պատասխանատուութեան չի ենթարկվի. Բայց այս ամէնը անցանում են զուր, երիտասարդը հարկադրված և յուսահատված մի Հ. կաթօլիկ քահանայի ձեռով պսակվում է նորանց եկեղեցում Ալաստան անուանուած գիւղի մէջ.

Ասում են, որ այսպիսի անցք առաջին անգամ չէ, որ պատահում է, թէ որքան ճշմարիտ է այդ «ասում են» ները . . . մեք չգիտենք, միայն մեք ճանաչում ենք մի երիտասարդ, որ մի այդպիսի պատճառով այժմ պսակված է դուխապօռի աղջկայ հետ.

Ասում են, որ այս գործակատարի պատճառով մի քաղաքացի Ջատկին իր տունը օրհնել է տալիս մի կաթօլիկ քահանայի.

Մեք կը ցանկայինք, որ ասէին թէ սուտ են ասում.

12 փետրվ. 1873. Սոխակեանց Աբեղէն

ՆԱՄԱԿ ԵԿԱՏԵՐԻՆԱԴԱՐԻՑ

Տեղւոյս ծխական Հօգեոր Մեսրոպեան դպրոցը, որ հիմնուել է 1863 թ. համարեա մինչև 1870 ի վերջերը միայն արական սեռի աշակերտաց ուսում էր տալի, և սա առաւել ընդարձակօրէն, այն է առաւել թուով ուսանելի առարկայք էր աւանդում, քան թէ կային միւս ծխական դպրոցներում.

Այս վերջի թուականից յետոյ յիշեալ դպրոցի տեղական չինութիւնը ընդարձակելով՝ օրիորդաց համար ալ մի նախապատրաստական դասարան բացուեցաւ, և փոքր ժամանակից յետոյ յաջորդեցին սորա առաջին և երկրորդ դասարաններն ալ, ուր ուրախութեամբ սրտի զգալի կերպով նկատվում է, որ այս վերջինները ոչ սակաւ յառաջադիմութիւն են ցոյց տալի, քան թէ առաջինները.

Եւ որովհետև թէ դպրոցիս նիւթական ընդարձակութեան, և թէ երկսեռ աշակերտաց օր քան զօր բազմանալու պատճառաւ, բնականաբար հարկ կար դրամական միջոցներն ալ աւելացնել, գոնեա չքաւորների անհրաժեշտ համարուած պիտոյքը գլուխ հոգալու. ուստի երբ ներկայ 1872 թ. յունիս ամսում տարեկան հարցաքննութիւնը վերջացաւ, դպրոցի Հոգաբարձութիւնը մասնաւոր հրաւէրքով, առ հասարակ քաղաքիս երկսեռ Հայ բնակիչքը հրաւիրեց ներկայ լինել ի դպրոց պարգեւաբաշխութեան օրում, ուր սովորական ճառեր կարդացվելուց և նոյն տարւոյ աշխատութեանց երեխայրիքը հանդիսաւոր կերպով ընդհանուր հանդիսականաց ցոյց տրվելուց յետոյ, առաջարկվեցաւ, մասնաւորաբար ներկայ գտնվող կանանց, յանձն առնուլ անուանվել խնամակալուհիք չքաւոր օրիորդաց դպրոցին, հատուցանելով իւրաքանչիւր տարի երեքական ռուբլի.

Մեծ սիրով և ցանկութեամբ ընդունվեցաւ առաջարկութիւնը, և անմիջապէս քսանէն առաւել կանայք ստորագրեցին, (որոց համեստութիւնը չթոյլատրեց իւրեանց անունները այստեղ նշանակել տալու,) և դեռ մի չարաթ չանցկացած՝ գործով ալ կատարեցին նոյնը.

Արդարև գովութեանց արժանի ձեռնարկութիւն մի է սա, նա մանաւանդ նայելով տեղւոյս Հայ դերդաստանների սակաւաթիւ լինելը՝ այսքան մինչանաւոր քանակութիւն արդարև անյուսալի է ձեռք բերել. Ցանկալի էր որ ուրիշ տեղեր ալ հետեւէին այս գովելի և միայնգամայն ազգաշահ օրինակին.

Վերոյիշեալ խնամակալուհիք մտադիր են փոքր ժամանակից յետոյ ընտրել իւրեանց մէջէն երկու Հոգաբարձուհիք, որպէս զի իւրեանց բարի ձեռնարկը առաւել ապահովապէս և կանոնաւորապէս իւր նպատակին հասանի.

Մ. Գ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Փետրվարի 13-ին, երեկոյեան $7\frac{1}{2}$ ժամին Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցի դիմաց գտնվող իշխ. Մուխրանսկու խանութները հրդեհ ընկան. թէ քաղաքիս հրդեհ հանգցնողների, թէ մասնաւոր անձանց կողմից բոլոր ջանքը երկար ժամանակ իզուր էր երեւում, որովհետև այրվող ապրանքը յարմար էր սաստկացնել հրդեհը՝ այրվում էին կահ—կարասիք (մէքիլ). Այստեղ մենք համոզվեցանք, որքան անկատար ու նահապետական են մեր քաղաքի մէջ ձեռք բերած հրդեհ հանգցնելու միջոցները ու գործիքները... Վերջապէս կէս գիչերին կարողացան տիրապետել կրակը, բայց կորուստը, ինչպէս ասում են, խանութատէրերի համար հասնում է մինչև 17 հազար ռուբլի, չը նայելով որ կահ—կարասիքը մասամբ ազատված են.

***

Ներքին գործերի Մինիստրի հրամանով, փետրվարի 1-ին, արգելվեցաւ Русскія Вѣдом. լրագրի առանձին համարներով ծախելը.

***

Բագուի քաղաքացիք ի յիչատակ Կովկասի Փոխարքայի տասն տարվայ կառավարութեան տարեդարձի, նուիրեցին քաղաքի արդիւնքների մնացորդ գումարից տարեկան 4000 ռուբլի քաղաքի մէջ մի հիւանդանոց հիմնելու համար.

***

Кавказъ լրագրի մէջ կարդում ենք, որ Կովկասեան Գլխաւոր Կառավարութեանը չատ անգամ ուղղած են եղել գանգատներ տաւարատէրերի և զանազան բեռներ տեղափոխող անձերի կողմից, որ ճանապարհի մօտ գտնվող կալվածատէրերը փող են առնում բռնակամ կերպով յիչեալ անձերից, ամեն անգամ, երբ տաւարը փոքր ինչ չեղվում է ճանապարհից, կամ սուլուղներին (վօզօպօյ) է մտենում. Այժմ Գլխաւոր կառավարութիւնը քարվանատէրերին, տաւարատէրերին և չարվադարներին պաշտպանելու համար, դիմեց պ. պ. Գուբերնատօրներին, խնդրելով նրանցից ուշադրութիւն դարձնել, որ ճանապարհների լայնութիւնը որոշված լինի, այսինքն որոշելով յիչեալ անձանց անվարձ երթեւեկութեան-համար փօստի ճանապարհի համար 20 սաժէն լայնութիւն, իսկ կողմնակի ճանապարհների համար 3 սաժէն, նըչանակելով տեղ տեղ և սուլուղները. Կալվածատէրերը ընդհանուր համաձայնութեամբ տաւարատէրերի, քարվանատէրերի և այլն անձանց հետ, սահմանում են վարձ ամբողջ օրվայ իջեւանի համար իրանց հողի վրա և երբէք չը պիտի պահանջեն վարձ ոչ սուլուղների, ոչ էլ նրա համար, որ տաւարը անցնում է կալվածատէրերի երկրի երկայնութեամբ եղած ճանապարհով. Իրանց կողմից կալվածատէրերը, օրէնքի զօրութեամբ, պիտի պատեն իրանց կալվածները ցանկապատով, կամ ճանապարհի երկայնութեամբ կանաւներ փորեն.

***

Մենք հաստատ գիտէինք, որ «Մեղու Հայաստանի» լրագիրը կը պատասխանէ այն, ինչ որ և պատասխանել է իր 6-որդ համարում թէ ինչի մենք չարտագրեցինք յօդվածի չարունակութիւնք, որտեղ ասված է, թէ Թարգմանական գրվածները կարելի է տալ բեմի վրա, բայց պէտք է նրանց այնպէս թարգմանել, որ յարմարեցրած լինեն մեր կեանքին. Ցօդվածի այն տողերը, որ մենք յիչել էինք, գոնէ այն պարզ (թէ և սխալ) միտք ունեն, որ Թարգմանական գրվածները բեմի վրա անօգուտ են. . . . իսկ այդ խօսքերի մէջ բոլորովին միտք չը կայ. Մենք թէ և համոզված ենք (?) որ „Մեղուն" հասկանում է որքան անհնարին է յարմարեցնել, օրինակ, մի օտար կեանքի մասնաւոր հասարակական երեւոյթը, կամ յարմարեցնել մեծ հեղինակների գրվածները, ինչպէս Շէկսպիր, Գեօթէ, Շիլլէր. . . բայց մեծ «Մեղուի» խմբագիրները չը գիտեն, որ օրինակ Թղթախաղը այնպէս ընդհանրացած երեւոյթ է մեզանում և այնքան յատուկ է մեր կեանքին, որ էլ հարկաւորութիւն չը կայ յարմարեցնել այդ գաղափարը. Հարկաւոր է մեր խօսքերի ճշմարտութեան մէջ համոզվելու համար՝ մտնել մի որ և է կրթված չրջան Թիֆլիսում, և մանաւանդ բարձր ուսում ստացած և առաջադէմ մարդիկների ընկերութիւնը յաճախել. . . .

***

Ինչպէս մենք քանի մի անգամ հաղորդած էինք ընթերցողին, տեխնիկական ընկերութենից մշակված արվեստագործական ուսումնարանի մասին պրօէկտը քննելու համար նշանակվեցաւ Քաղաքային վարչութեան կողմից մի մասնաժողով. Բայց մինչև այժմ մենք չենք լսել, որ յիչեալ մասնաժողովը մի նիստ անգամ ունեցած լինէր.

***

«Մշակի» անցեալ 6-որդ համարում վերջացաւ պ. Վ. Շահվերդեանի «Նախագիծ տարրական ուսումնարանների համար» անունով յօդվածի տըպագրվելը. Այդ յօդվածի վրա ընթերցողի ուշադրութիւնը կրկին դարձնելով, ուրախ ենք, որ առիթ ունենք յայտնելու, թէ մեզ լուր է հասնում որ պ. յօդվածագիրը իր վերա ուշադրութիւն դարձրեց Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուների և յիշեալ յօդվածը նրանց համակրութիւնը գրաւեց. Հոգաբարձուները, ինչպէս լսում ենք գրաղված են այս րօպէիս դպրոցիս պատրաստական դասատան ուսման կողմից կատարեալ վերանորոգութեամբ.

***

Правительст. Вѣст. լրագրում կարդում ենք, որ Նորին Բարձրութեան Կովկասի Փոխարքայի տասն տարվա կառավարութեան տարեդարձի օրը, դեկտեմբերի 6-ին 1872 թուի, Ելիսավէտպօլու հասարակութեան կողմից նուիրած 3000 ռուբլի քաղաքի մէջ արվեստագործական ուսումնարանը հիմնելու մասին, Նորին Մեծութիւն ԹԱԳԱՒՈՐ ԿԱՅՍՐԸ բարեհաճել է հրամայել՝ ընդունել և չնորհակալութիւն յայտնել Ելիսավետպօլու հասարակութեանը, արած նուիրատուութեան համար.

***

Մենք ստացանք հետեւեալ ծանուցումն Թիֆլիսի Բարեգործական Ընկերութեան կողմից.

Թիֆլիսի բնակիչներին լաւ յայտնի է, որ քաղաքիս Բարեգործական Ընկերութեան գլխաւոր նպատակներից մեկն է ձրիաբար դաստիարակութիւն և կրթութիւն ամենաչքաւոր դասի երեխաների, և որ միջոցները այդ նպատակին հասնելու համար, միչտ չեն նպաստում Ընկերութեան ձգտումների իրագործմանը, կախված լինելով նրանցից անըաժան պատահական հանգամանքներից. Այդ տեսակ միջոցները մինչև ցայժմ բարեբար անդամների դրամական տուրք էին և զանազան վիճակախաղներից պարահանդէսներից, ներկայացումներից, կօնցէրտներից արդիւնքը.

Այժմ կամենալով հաստատել ըստ կարելոյն հաստատ և միակերպ մուտք կամաւոր նուէրների, ընկերութեան նիւթական միջոցները աճեցնելու, և նրա գործունէութիւնը հաստատ սկիզբների վրա հիմնելու համար, Ընկերութիւնը մտադրած է, կայսրութեան միւս նշանաւոր քաղաքների օրինակով, Թիֆլիսի մէջ էլ մտցնել „կօպէկանոց նուիրատուութիւնը", որի նպատակով Ընկերութեան անդամները յայտնի ժամանակին առանձին տուփերով (կրուժկի) Քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովից ընտրված անձերի մասնակցութեամբ, պիտի մտնեն ամեն մի տուն, խնդրելով յանուն անօգնական որբերի նուիրել մի կօպէկ բարի գործի համար.

Ցայտնելով սորա մասին հասարակութեանը, բարեգործական Ընկերութիւնը յոյսով է, որ Թիֆլիսի բնակիչները, իրանց յատուկ համակրութեամբ, դէպի բարեգործութիւնը արձագանք կը տան նրա այդ հրաւէրքին, յիչելով որ թուղթի ձեռքը չի աղքատանայ և որ ամեն տուրք բարի է և ամէն պարգև կատարեալ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԱՅԺՄԵԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կար ժամանակ, երբ Գերմանիան բաժանված էր, թոյլ էր, յուսահատված էր, ճնշված լինելով մի կողմից քաղաքական բռնաւորութեան տակ, միւս կողմից հառաչում էր թէ մարմնաւոր թէ հոգևոր ստրկութեան տակ: Այդ ուղղութեանը համապատասխան էր գրականութեան մէջ Շօ-